

To 14.1.2021 klo 19 Sibeliustalo, verkkokonsertti

VEDENALAISET VALTAKUNNAT

Emilia Hoving, kapellimestari
Sergei Nakariakov, trumpetti

Anatoli Ljadov: Lumottu järvi

6 min

Mieczysław Weinberg: Trumpettikonsertto op. 94

24 min

Etüden
Episoden
Fanfaren

Jean Sibelius: Aallottaret op. 73

10 min

Uuno Klami: Merikuvia op. 22

22 min

Sumuinen aamu
Kapteeni Scrapuchinat
Hyljätty kolmimastoinen
Vahtimiehen laulu
Balettikohtaus
3 Bf

Anatoli Ljadov: Lumottu järvi

Slaavilainen kansantraditio oli nationalistishenkisen taidekoulukunnan tärkeää käyttövoimaa 1800-luvun Venäjällä. Musiikin alalla tästä aarteistosta ammensi erityisesti ns. nuorvenäläisten säveltäjien mahtiviisikko johtohahmonaan Nikolai Rimski-Korsakov. Joukkoon katsotaan liittyneen eräänlaisina ulkojäseninä muitakin säveltäjiä, joista merkittävimpiä oli pietarilainen Anatoli Ljadov (1855 – 1914).

Historian hieman kaltoin kohteleva Ljadov tunnetaan ensiluokkaisena miniatyyrisäveltäjänä ja pianistina, vaikka jälkipolville usein tarjotaan kuvaa hänestä kenties turhankin mukavuudenhaluisena ja ajoittain suorastaan laiskana taiteilijana. Pietarin konservatoriossa Ljadov opiskeli pianon- ja viulunsoittoa, mutta lopetti kesken ja siirtyi Rimski-Korsakovin sävellysooppiin, sai potkut poissaolojen takia ja otettiin myöhemmin takaisin viimeistelemään opintonsa.

Vuodesta 1878 alkaen hän opetti samaisessa oppilaitoksessa oppilainaan mm. Sergei Prokofjev. Muistettavin tapaus Ljadovin uralla oli impressaari Sergei Djagilevin tarjous Tulilintu –baletin säveltämisestä 1912. Ljadovin kuhmailun takia tilauksen nappasi Igor Stravinsky, ja loppu on historiaa. Tarina on mojova, joskaan ei ole varmuudella tiedossa, ottiko Ljadov edes vastaan koko tarjousta.

Lumottu järvi on yksi kolmesta venäläisiin kansantaruihin pohjautuvasta Ljadovin orkesteriteoksesta; kaksi muuta ovat Kikimora op. 63 ja Baba-Jaga op. 56. Alkujaan Lumottu järvi ja Kikimora olivat osa toteutumatta jäänyttä oopperasuunnitelmaa nimeltä Zorjushka. Lumottu järvi on Ljadovin oman määritelmän mukaan ”satukuvaelma”. Teos kantaesitettiin Pietarissa 1909, ja siitä on tullut säveltäjänsä suosituimpia teoksia.

Lumotussa järvessä Ljadov maalaa tunnelmallisen kuvan järvestä, jonka tyvenen pinnan alla lymyävät mystiset taikavoimat. Puhaltimien aksentoinnit korostavat salaperäistä ilmapiiriä. Ljadovin käyttämät celesta ja harppu ovat myös maagisen tunnelman peruselementtejä. Tonaliteetin alituinen vaihtelu tehostaa omalta osaltaan teoksen taianomaista henkeä, sävellaji vaeltelee levottomasti kiintopisteestä toiseen. Hiljaisuuteen vaipuvassa päätännössä jousiston aaltoileva kuviointi lepää matalan urkupisteen päällä.

Pekka Miettinen

Mieczysław Weinberg: Trumpettikonsertto

Puolalais-venäläinen säveltäjä ja pianisti Mieczysław Weinberg (1919 - 1996) joutui uransa aikana vasaran ja alasimen väliin useampaankin kertaan. Juutalainen tausta takasi vaikeuksia riittämiin: suku oli kärsinyt pogromeista kotiseudullaan Moldovassa jo ennen muuttoa Varsovaan 1918. Juuri ennen toisen maailmansodan syttymistä 1939 Varsovan konservatoriosta valmistunut Weinberg pakeni Neuvostoliittoon Hitlerin armeijoiden tunkeutuessa Puolaan. Viulisti-kapellimestarina toiminut isä, perheen äiti ja nuorempi sisar jäivät fasistien kynsiin ja murhattiin Trawnikin keskitysleirillä. Pakonsa jälkeen Weinberg asettui Minskiin ja sai paikallisessa

konservatoriossa ensi kertaa sävellysopetusta. Natsien hyökättyä Neuvostoliittoon 1941 seurasi uusi pakeneminen: Weinberg evakuoitiin Tashkentiin, jonne oli siirretty myös Šostakovits. Ystävystyttyään hänen kanssaan Weinberg sai kutsun Moskovaan 1943, jossa toimi lopun uransa ajan.

Hankaluudet eivät silti olleet vielä läheskään ohitse. Andrei Ždanovin masinoimasta sodanjälkeisestä säveltäjien kurinpalautuksesta 1948 Weinberg vielä selviytyi, joskin hän ajautui syrjään musiikkielämän painopisteestä ja joutui hankkimaan elantonsa teatteri- ja sirkusmusiikin parissa. Weinbergin appi murhattiin 1948 Stalinin määräyksestä ns. lääkärisalaliiton yhteydessä, ja säveltäjä joutui KGB:n tarkkailuun. Helmikuussa 1953 hänet pidätettiin "porvarillis-juutalaisesta nationalismista" epäiltynä, ja ainoastaan Stalinin kuolema saman vuoden maaliskuussa säästi Weinbergin leirituomiolta. Hänet rehabilitoitiin piakkoin tämän jälkeen. Moskovan-vuosinaan Weinberg oli jatkuvasti kosketuksissa Šostakovitsin kanssa. Weinbergin teokset alkoivat vähitellen saada vahvan aseman johtavien neuvostotaiteilijoiden ohjelmistoissa. Huolimatta heikentyneestä terveydestään hän jatkoi aktiivisesti sävellystyötä ja tuli luoneeksi varsin laajan tuotannon. Siihen voidaan lukea 22 sinfoniaa, 17 jousikvartettoa, 7 oopperaa sekä runsaasti kamari- ja elokuvamusiikkia. Weinbergin kerrotaan kääntyneen ortodoksikristityksi parisen kuukautta ennen kuolemaansa. Joissakin arvioissa hänet on luettu "kolmanneksi suureksi neuvostosäveltäjäksi" Šostakovitsin ja Prokofjevin rinnalle.

Weinbergin tyyli sisältää miltei aina ohjelmallisia elementtejä. Hänen musiikkinsa viittaa usein opintovuosiin Varsovassa ja niitä seuranneeseen sotaan. Synkistä sävyistä huolimatta se pyrkii aina rauhan ja tasapainon löytymiseen katharsiksen kautta. Uusklassinen, rationaalinen selkeys ja tasapainoinen muodonta ovat tyypillisiä hänen teoksilleen. Šostakovitsin vaikutus on alati tuntuvilla. Muita vaikutteita Weinberg on saanut Prokofjeviltä, Bartókilta ja Mahlerilta. Etnisiä sävyjä hänen tyyliinsä ammentaa ennen muuta juutalaisesta musiikista, mutta myös Moldovan, Puolan, Uzbekistanin ja Armenian kansansävelmät ovat vaikuttaneet Weinbergin musiikkiin. Kolmiosaisen trumpettikonserton avausosa on terävien asteikkopyrähdysten värittävä, leikkisä ja humoristinen etyditutkielma; Šostakovits tulee monessakin käänteessä mieleen. Keskiosa kaikessa tummuudessaan on - erikoista kyllä - orkesterin dominoima. Takaa-alalla lymyävä trumpetti on osan alusta saakka sordinoitu, ja vasta osan keskustaitteessa se ottaa sille kuuluvan hallitsevan roolin. Päätösosan avaa Mahlerin 5. sinfonian avausta muistuttava trumpettifanfaari, joka kuitenkin muuntuu vinkeäksi sitaatiksi Mendelssohnin häämarssista. Otsikko "Fanfaareja" vastaa hyvin osan sisältöä. Sen kuluessa kuullaan kadenssinomaisia fanfaarikuvioita, joista osa muistuttaa Stravinskyn Petrushkan trumpettitekstuuria.

Pekka Miettinen

Jean Sibelius: Aallottaret, sävelruno orkesterille

Aallottarien tarina saa alkunsa orkesterille laaditusta kolmiosaisesta sarjasta (n. 1914), josta vain toinen ja kolmas osa ovat säilyneet. Sarjan kolmas osa sisältää paljon temaattista materiaalia, jota käytettiin Aallottarissa, ja sitä voidaankin näin ollen pitää lopullisen sävelrunon prototyypinä.

Merkittävä säveltäjä ja Yalen yliopiston professori Horatio Parker (1863-1919) suositteli keväällä Sibeliusta varakkaalle amerikkalaiselle mesenaattipariskunnalle Carl Stoeckel ja Ellen Battell-Stoeckel, ja Stoeckelit tilasivat Sibeliukselta uuden sinfonisen runon – ei pidemmän kuin viisitoista minuuttia kestävä – esitettäväksi seuraavana vuonna Norfolkien musiikkifestivaaleilla Connecticutissa. Sibelius työskenteli toimeksiannon parissa Berliinissä tammikuussa 1914 ja jatkoi sitä palattuaan Suomeen helmikuun puolivälissä; teoksen työnimenä tässä vaiheessa oli *Rondeau [Rondo] der Wellen (Aaltojen rondo)*. Maaliskuun lopulla hän lähetti yksiosaisen teoksen, *Aallottaret Des-duuri*, partituurin ja orkesterilehdet Amerikkaan – mutta kappale jäi tässä muodossaan esittämättä, ja hän alkoikin lähes välittömästi tarkistamaan teosta perusteellisesti. Ei ole liioiteltua sanoa, että hän sävelsi teoksen täysin uudelleen. Tuloksena on yksi hänen yhtenäisimmistä sävelrunoistaan, ja sen tyyliä on usein kutsuttu impressionistiseksi ja sitä on verrattu jopa pointillismiin.

Kun Sibelius meni Amerikkaan johtamaan *Aallottarien* kantaesityksen vuonna 1914, hän nautti ylenpalttisesta vieraanvaraisuudesta ja laajasta huomiosta; hänelle tarjottiin aterioita ensiluokkaisissa ravintoloissa, hän vieraili Niagaran putouksilla ja sai Yalen kunniatohtorin arvon. On osoitettu, että tarkistustyön loppuunsaattaminen oli taistelua aikaa vastaan; hän todella jatkoi muutosten tekemistä jopa saavuttuaan Amerikkaan (vaikkakin nämä viime hetken tarkistukset olivat oletettavasti pieniä, sillä orkesterilehdet oli jo kirjoitettu puhtaaksi ennen hänen lähtöään Suomesta). Hän oli hyvin vaikuttunut käytettävissä olevan orkesterin soitosta; siihen koottiin muusikot New Yorkin orkestereista sekä Bostonin sinfoniaorkesterista, ja konsertti 4.6. oli riemullinen menestys. Kriitikko Olin Downes viittasi *Aallottariin* ”hienoimpana merta kuvaavana teoksena, mitä milloinkaan on musiikissa saatu aikaan”.

Lähtiessään Amerikasta säveltäjä luovutti esittämättä jääneen Des-duuri-version *Aallottarista* Carl Stoeckelille, ja teos päätyi lopulta Yalen yliopiston kirjastoon tullen sen vuoksi tunnetuksi ”Yalen versiona”. Yalen versiossa musiikilliset ideat esitellään toisessa järjestyksessä verrattuna sekä orkesterisarjaan tai lopulliseen Des-duuri-versioon (jotka ovat tässä mielessä silmiinpistävä samankaltaisia). Monet sarjan osan aiheista ovat hiotumpia ja laajempia, vaikka niistä vielä on matkaa lopulliseen muotoon. Verrattuna sarjan osaan, Yalen versio sisältää myös joukon uusia teemoja, kuten puupuhaltimien ja jousien soittamia ”aaltomaisia” aiheita, ja melodisempi idea, jota Sibelius käytti uudelleen pianokappaleessa Koivu op. 75 nro 4. Kappaleen lopullisessa versiossa suurin osa uudesta temaattisesta materiaalista, jota oli käytetty Yalen versiossa, tuli taas hylätyksi. Alkuperäisiä aiheita, jotka ovat jäljitettävissä sarjaversioon kehitettiin edelleen ja yhdistettiin tavalla, joka uhmaa analyysiä, mutta pitää sisällään syvällisen ja itsenäisen sisäisen logiikan.

Säveltäjä Kalevi Aho pitää sävellajivaihdosta Des-duurista D-duuriin yhtenä *Aallottarien* Yalen version ja lopullisen version merkittävimmistä eroista: ”Des-duurissahan jousisoittajat eivät voi käyttää juuri lainkaan vapaita kieliä, ja koska teos sisältää paikoin erittäin nopealiikkeistä musiikkia, se on jousistolle erittäin hankala, sekä teknisesti että puhtaudellisesti. D-duuri taas on viuluille kiitollinen sävellaji siitä syystä, että koko ajan voi nopeissa kuvioissa käyttää myös vapaita kieliä. Des-duurin sointi orkesterissa on puolestaan verhottu, jotenkin mystinen ja impressionistinen, siihen verrattuna D-duuri soi kirkkaammalta, mutta myös asiallisemmalta. Ehkä Sibelius pelkäsi muusikkojen reaktiota Des-duurissa olevaan teknisesti vaikeaan musiikkiin,

ja hän vaihtoi siksi sävellajia muokaten samalla teosta vielä kerran uuteen uskoon. Pelkät musiikilliset puutteet eivät tässä tapauksessa olisi edellyttäneet mielestäni uutta versiota.”

Osmo Vänskä, joka johti Sinfonia Lahtea Yalen version maailmankantaesityksessä Sibeliustalossa 24.10.2002, on luonnehtinut osuvasti mielialan erilaisuutta Yalen version ja lopullisen teoksen välillä vertaamalla edellistä suureksi järveksi ja jälkimmäistä mahtavaksi valtamereksi.

Andrew Barnett

Uuno Klami: Merikuvia

Meri oli elämänmittainen innoituksen lähde Uuno Klamille (1900 – 1961). Virolahden Klamilassa varttunut ja itäisen Suomenlahden rannikolla säännöllisesti kesiään viettänyt säveltäjä tunnettiin paikkakunnalla innokkaana purjehtijana ja vapaa-ajan kalastajana aina 1920-luvulta saakka. Kieltolain ajan Suomessa purjehdukset Suomenlahden saariin palvelivat myös käytännön tarkoitusta: niiden avulla saatiin kostuketta kuiviin kurkkuihin, ja samalla voitiin palvella muitakin kyseisen ongelman kanssa mantereella kärvisteleviä.

Klamin orkesteriteos *Merikuvia* (1930 – 1932) on mitä ilmeisimmin saanut ainakin osan innoituksestaan tällaisesta purjehduksesta. Uuno Klami ja hänen ystävänsä Tuomo Malmi purjehtivat heinäkuussa 1929 Lavansaareen tarkoituksenaan tutustua ”kanisterikulttuuriin”. Alkumatka sujui hyvin, mutta illalla tuuli tyyntyi. Purjeet laskettiin ja käytiin levolle. Aamulla herättyään Klami vilkaisi pohjoiselle taivaalle, joka oli mustia pilviä täynnä. Tähän legendaarisen harvapuheinen säveltäjä totesi: ”Tajetaan saaja tuulta”. Myrsky puhkesi saman tien, ja veneilijät joutuivat hakemaan turvaa Somerin hätäsatamasta. Lavansaareen päästiin rajuilman hellitettyä. Huolestuneille tyttöystävälle miehet lähettivät saarelta elonmerkiksi postikortin, jossa kerrottiin seikkailuista ja todettiin lopuksi ”paluuhalun olevan heikko”. Tuliaiset tuotiin nestemäisessä muodossa peltikuorisissa astioissa. Tuomo Malmi myhäilikin kuullessaan *Merikuvia* –sarjan 3 *Bf* –osan soivan: ”Siellä ne pirtukanisterit kolisevat”.

Merikuvia – sarjassa Klami eläytyy yli kaiken rakastamansa meren tunnelmiin. Ensimmäinen osa *Sumuinen aamu* luo utuista tunnelmaa impressionistisin värein. Mukana on etäistä sumusireeniä muistuttavia signaaleja ja josten pitkälinjaisia aiheilmia. *Capitain Scrapuchinat* on espanjalaissävyinen väritutkielma. Sen fagottiteemassa on selviä kaikuja Ravelin *Bolerosta*, jonka Klami oli kuullut Wienin-matkallaan 1929, vuotta ennen *Merikuvien* valmistumista. Sama teema palaa vain hieman muuntuneena vielä sarjan finaalissa. *Hyljätty kolmimastoinen* on saanut virikkeensä Paul Valeryn runosta. *Nocturno* (Vahtimiehen laulu. Tunnelmia mereltä) on lyhyehkö, yksinkertainen kappale huilulle ja jousille. *Scène de ballet* on suppea kohtaus, jossa puupuhaltimet näyttävät keskeistä roolia. Finaali 3 *Bf* (Meripastorale) ei pyri Klamin mukaan ”kuvailemaan meren jylhyyttä, sen liikkeitä ja värejä. Se on vain kuvaus tyytyväisyyden ja huolettomuuden tunteesta, kun purjeissa on 3 *Bf* takalaitainen, elokuun auringon helottaessa zeniitissa.”

3 Bf:n melodiikassa ja muodossa on kaikkein ilmiselvimmät vaikutteet Ravelin Bolerosta. Esikuvansa tavoin tämä sarjan tunnetuin osa kasvaa samaa melodiaa kerraten väkevään loppunousuun. Kuten Erkki Salmenhaara on todennut, 3 Bf:ssä Klami "tuli huolettomasti ottaneeksi vaikutteita siinä määrin, että sävellyksen teosidentiteetti käy kyseenalaiseksi". Säveltäjä Olavi Pesonen on muistellut, että Klami oli punastellut, kun asia tuli puheeksi.¹

Pekka Miettinen

¹ Aho, K. & Valkonen, M. 2000. Uuno Klami. Elämä ja teokset. Juva: WSOY

Emilia Hoving

Emilia Hoving (s. 1994) on uusimpia valopiikkuja Suomen jo ennestään poikkeuksellisen kirkkaana loistavalla kapellimestarikentällä. Pianistina ja klarinetistina aloittanut Hoving sai ensikosketuksen sinfoniaorkesterin johtamiseen Sibelius-Akatemiassa Olli Vartiaisen orkesterinjohdon kurssilta, joka kuului osaksi musiikkikasvatuksen kokonaisuutta. Kipinän sytyttyä Hoving teki saman kuin lähes hänen kaikki kotimaiset kollegansa: osallistui Jorma Panulan kurssille, minkä jälkeen ovet Sibelius-Akatemian kapuluokallekin aukesivat.

Viisi vuotta myöhemmin Hovingin opinnot ovat muodollisuuksia vaille valmiit, ja uranäkymät ovat vahvasti kohti yläviistoa. Lyhyessä ajassa Hoving on ehtinyt käydä niin Kuopion kaupunginorkesterin, Tapiola Sinfoniettan, Oulu Sinfonian kuin Nordic Chamber Orchestran vieraana. Radion Sinfoniaorkesteria hän on johtanut jo kahdesti. Lahtelaisyleisölle Hoving on tuttu Lumiukko-elokuvan näytöskonserteista, jotka hän johti joulukuussa 2019. Ulkomaille häntä on jo kutsuttu mm. Lausannen Kamariorkesterin, Tukholman kuninkaallisten filharmonikoiden ja Islannin sinfoniaorkesterin vieraaksi. Tällä hetkellä Hoving toimii Pariisin filharmonisessa orkesterissa ylikapellimestari Mikko Franckin assistenttina.

Hoving tunnetaan vahvana eläytyjänä, jonka syvällinen kosketus musiikkiin liikkuu sulavasti tunteiden ja fyysisen ulottuvuuden väliä. Tämänkin illan teoksia hän lähestyy sekä mielikuvien että nuottikuvien kautta. Erityisesti suomalaisteosten vedellisissä sävyissä hän näkee selviä eroja, vaikka niin Klami kuin Sibelius olivat aikalaisia ja sävelsivät meriaiheisia teoksiaan Suomessa.

"Klamilla oli vahva suhde kotiseutuunsa Virolahdella, jossa ei ole niinkään valtamerellistä maisemaa", Hoving sanoo. "Sibelius taas sävelsi Aallottaret Amerikan-matkaansa varten ja teki korjauksia vielä laivamatkallaan. Hän on varmasti saanut inspiraatiota Atlantin valtamerestä, kun Klamin meri soi tynnemmin. Nämä näkökulmat vaikuttavat siihen, minkälaisia värejä kuulee ja miten partituuria katsoo."

Jaani Länsiö

Sergei Nakariakov

Trumpetisti Sergei Nakariakov kuuluu soittimensa harvalukaiseen tähtiluokkaan, vieläpä kirkkaimpaan sellaiseen. Kriitikot ovat kutsuneet häntä "Trumpetin Carusoksi", ja vaikka hänen virtuositeetilleen on etsitty esikuvia klassisen musiikin historiallisista jättiläisistä, mikään vertailukohta ei aivan tee oikeutta Nakariakovin kiistatta jäljittelemättömälle tyylille. "Sergei Nakariakov soittaa trumpettia kuten me muut hengitämme – jos olemme onnekkaita", kuvaili San Francisco Chronicle hänen soittoaan.

Nakariakov syntyi vuonna 1977 Nižni Novgorodissa, noin 450 kilometrin päässä Moskovasta itään. Aluksi pikku-Sergei soitti pianoa, mutta se ei tuonut sen enempää hänelle kuin hänen muusikkovanhemmilleen nautintoa. Kun trumpetti tuli 9-vuotiaana kuvioihin hänen isänsä ehdotuksesta – tämän kun ei annettu lapsena soittaa sitä – koko maailma kirkastui kuin kertaiskusta. Vielä kun Sergei loukkasi selkensä niin pahasti, ettei saanut istua kolmeen kuukauteen, pianolle oli keksittävä seisten soitettava vaihtoehto. Nakariakovin taidot trumpettissa kävivät ilmi heti. Perhe muutti pojan opiskelujen perässä ensin Israeliin ja sitten Pariisiin, jossa Nakariakov on asunut 16-vuotiaasta lähtien.

Mieczysław Weinbergin trumpettikonsertto on Nakariakovin suosituimpia bravuurinumeroita, jonka solistina hän on kiertänyt maailman konserttikeskuksia jo parikymmentä vuotta. Hän on myös levyttänyt teoksen Jenan filharmonikoiden ja kapellimestari Andrey Boreykon kanssa vuonna 2001. Levytysuransa Nakariakov aloitti jo 15-vuotiaana, ja katalogi on kasvanut kunnioitettavaan 15 levyn ja muutaman kokoelman mittaiseksi, ja hänelle on myönnetty mm. vuoden instrumentalistin ECHO-palkinto vuonna 2002.

Suomella on Nakariakovin uralla tärkeä sija. Täällä hän esiintyi jo 13-vuotiaana Korsholman musiikkijuhlilla. Konsertti oli niin hämmästyttävä, että kriitikko nimesi hänet "Trumpetin Paganiniksi". Hän on soittanut myös vuonna 2018 Lieksan Vaskiviikoilla.

Jaani Länsiö